

OVER TYPEN IN DE MALACOLOGIE

In 1966 publiceerde Fischer (Ent. Ber. Dl. 26, No. 1, pp. 1-5) een artikel onder de titel "Over typen in de entomologie". De tweede ondergetekende is onlangs verscheidene malen benaderd een artikel te schrijven over typen in de malacologie. Het artikel van Fischer is echter zo volledig dat het weinig zin had een geheel nieuw stuk over dit onderwerp te schrijven, zodat dit laatste nu gewijzigd en aangepast is aan de malacologie. De schrijvers danken de redactie van de Entomologische Berichten voor toestemming het artikel van Fischer hier gedeeltelijk over te nemen.

In de eerste plaats moeten we nagaan wat de nieuwe "International Code of Zoological Nomenclature" (1961, iets gewijzigde herdruk in 1964) op het gebied van typen voorschrijft. Niet minder dan vier hoofdstukken met 15 artikelen (totaal 24 pp.) handelen over dit onderwerp. Een iets vereenvoudigde vertaling van de belangrijkste zinnen van het eerste artikel (art. 61) luidt als volgt: "Verhouding van het type tot het taxon. Het type verschaft de norm, die de toepassing van een wetenschappelijke naam bepaalt. Als kern van een taxon en grondslag van de naam is het type objectief en het verandert niet, terwijl de grenzen van het taxon subjectief zijn en (dus) onderhevig aan wijzigingen. Het type van een soort is een exemplaar, dat van een genus (geslacht) is een soort, en dat van een familie een genus. Ieder taxon heeft zijn type of feitelijk of potentieel. Het type van een taxon, eenmaal vastgesteld in overeenstemming met de voorzieningen van de Code, kan niet meer veranderd worden."

Type-exemplaren dienen goed als zodanig gemerkt te zijn (etiket! indien mogelijk ook bijvoorbeeld op de schelp zelf) en dienen bij voorkeur in een openbaar instituut (museum, universiteit) bewaard te worden. Voor neotypen is dit laatste zelfs voorschrift. De Code besluit de beide inleidende artikelen over typen van

soorten met de volgende zinsnede: "Typen moeten door alle zoölogen en door diegenen, die verantwoordelijk zijn voor hun behoud, worden beschouwd als eigendom der wetenschap". Dat houdt dus in principe in, dat, ook al wordt een type in een privé-collectie bewaard, dit toch op aanvraag door bonafide werkers bezichtigd of geleend moet kunnen worden; bovendien legt dat de eigenaar min of meer de verplichting op erop toe te zien, dat typen na zijn overlijden of bij het overgaan in andere handen van de verzameling in een openbaar instituut terecht komen. Er zijn gevallen bekend van niet-geïnteresseerde erfgenamen die met de collectie ook typen in de afvalbak deden verdwijnen !

Wellicht ten overvloede willen wij er nog op wijzen, dat in de Code behalve namen van families en genera, uitsluitend namen van soorten (species) en ondersoorten (subspecies of rassen, niet te verwarren met rassen van huisdieren) worden gereguleerd en dat dus alles wat de type-exemplaren aangaat, slechts op deze beide taxa (systematische categorieën) betrekking heeft. Lagere taxa (de zogenaamde infrasubspecifieke taxa, zoals variëteiten en aberraties, bijvoorbeeld links gewonden of abnormaal gekleurde exemplaren, dus bijna altijd individuele afwijkingen of locale vormen) worden nomenclatorisch niet erkend. "Typen" van deze vormen vallen dus niet onder de voorschriften en worden dus ook niet door de regels beschermd.

De Code kent slechts weinig vormen van typen. Allereerst komen we bij het type van de familie (respectievelijk tribus, super- en subfamilie). In het Engels heet dit "type genus", in het Frans "genre-type", terwijl een Nederlands equivalent niet bestaat; men zou van typegeslacht kunnen spreken. De naam van de familie wordt van die van het typegeslacht afgeleid door het achtervoegsel -idae achter de taalkundige stam van de genusnaam te plaatsen. Bijvoorbeeld Achatinidae van Achatina (stam Achatin-), Helicidae van Helix (stam Helic-), Loliginidae van Loligo (stam Loligin-), enz. Voor subfamilies is dat achtervoegsel -inae: Helicinae van Helix. Voor de andere genoemde categorieën is geen dwingend voorschrift gegeven, maar aanbevolen wordt voor superfamilies -oidea en voor tribus (een categorie onder de sub- of onderfamilie, dus eigenlijk een groepje geslachten) -ini.

Voor het type van een genus (wat dus een soort moet zijn) is lange tijd de term genotype gebruikt; afgezien van het feit dat dit woord taalkundig onjuist gevormd is (het had generotype moeten zijn), wordt dezelfde term ook in de genetica gebruikt. Om verwarring te voorkomen wordt thans het type van een genus of subgenus "type species" (Engels) of "espèce-type" (Frans) genoemd; hiervoor bestaan equivalenten in andere talen - men spreekt in het Nederlands wel van een typesoort.

De meeste type-benamingen vindt men bij de typen van soorten. De Code noemt slechts holotype, syntype, paratype, lectotype, paralectotype en neotype. De typen van soorten en ondersoorten zijn dus individuele exemplaren. Het belangrijkste is zonder twijfel het holotype. Dit is het exemplaar dat als basis voor de eerste beschrijving van de soort diende. Wanneer er maar één exemplaar was, is dit automatisch het holotype. Omdat deze term voor het type "par excellence" gebruikt wordt, is het wellicht dienstig er hier op te wijzen dat de term holotype nogal eens afgekort wordt tot "type" zonder meer. Wanneer bijvoorbeeld een Engelsman spreekt van "the type of this species" bedoelt hij "het holotype van deze soort". Vond de beschrijving plaats op grond van meer dan één exemplaar, dan is het holotype het exemplaar, dat door de auteur als zodanig is gekenmerkt; hierbij worden alle overige oorspronkelijke exemplaren automatisch paratypen. Heeft de auteur verzuimd een holotype aan te wijzen, dan worden alle oorspronkelijke exemplaren voorlopig gelijkwaardige syntypen. Een latere auteur (of ook de oorspronkelijke auteur) kan dan te zijner tijd één van de syntypen als lectotype aanwijzen; in dat geval worden de overige syntypen automatisch paralectotypen. Dit is dus naar analogie van wat gedaan wordt met holotype en paratype(n).

Onder bijzondere omstandigheden kan het noodzakelijk zijn een neotype aan te wijzen; dit wordt bijvoorbeeld nodig als holotype, lectotype of syntypen niet meer beschikbaar zijn. Voor het aanwijzen van een neotype moet aan een aantal voorwaarden worden voldaan die vervat zijn in artikel 75 van de Code. Die voorwaarden houden onder andere in dat men er zeker van moet zijn dat het oorspronkelijke typemateriaal niet meer bestaat, dat beslist dezelfde soort bedoeld wordt, dat het neotype op of bij de typelocaliteit (vindplaats waar het holotype vandaan kwam) verzameld is, enz.

Behalve bovengenoemde categorieën van typen zijn er nog veel andere, waarvan wij de voor malacologen belangrijkste in een alfabetische lijst zullen vermelden. Ook de in de Code genoemde typen zijn daarin opgenomen; de overige zijn dus niet in de nomenclatuurregels behandeld, maar kunnen voor systematici nuttig in het gebruik zijn en worden bovendien veel in de oudere literatuur aangetroffen. De hoeveelheid termen voor deze materie is ongelooflijk en hier en daar tot in het absurde doorgevoerd. Een incomplete lijst uit 1933 vermeldt een totaal van 233 ! Een bepaalde school in Duitsland erkent in principe eigenlijk maar één type, het holotype("Typus"); alle andere termen worden daar als "Typoiden" betiteld, zoals bijvoorbeeld Paratypoid.

De volgende lijst omvat totaal 27 termen, waaronder een aantal verouderde en minder gebruikelijke; hiervan zijn er dus slechts zes opgenomen in de officiële regels van de nomenclatuur.

ALLOTYPE. Een der paratypen van andere sexe dan het holotype, aangewezen door de auteur zelf tegelijk met het holotype. Uiteraard heeft dit in de malacologie weinig zin, hoogstens wellicht bij bijvoorbeeld de Prosobranchia. In de malacologie heeft de term dan ook soms een andere betekenis, namelijk als bij een soort van de Bivalven de beschrijving berust op losse kleppen. In dat geval wordt één van de kleppen aangewezen als holotype, terwijl van de paratypen één als allotype voor de andere klep kan worden aangewezen. Als het holotype een rechterklep is, zal het allotype altijd een linkerklep moeten zijn en omgekeerd.

COTYPE. Verouderde benaming voor syntypen. Een enkele maal gebruikt om paratypen aan te duiden.

GENEROTYPE. Taalkundig correcte vorm van genotype, welke laatste term voor de genetica gereserveerd is. Juiste benaming: typesoort of type species..

GENOTYPE. Zie generotype.

HOLOTYPE. Het exemplaar waarop de beschrijving van een soort of ondersoort gebaseerd is. Dus óf het enige daartoe gebruikte exemplaar óf één aangewezen uit de oorspronkelijke serie.

HOMOEOTYPE. Een exemplaar dat gedetermineerd is door vergelijking en identiek bevonden is met het holotype, lectotype, neotype of één van de syntypen. De term homotype, oorspronkelijk hiervoor gebruikt, heeft een andere betekenis in de biologie.

HOMOTYPE. Nu vervangen door homoeotype.

HYPOTYPE. Een exemplaar (niet behorend tot het oorspronkelijke materiaal) dat beschreven of afgebeeld is ter vergroting van de kennis van de betreffende soort of om de oorspronkelijke beschrijving te verbeteren. Dit laatste is ook een van de betekenissen van plesiotype. Verder werd hypotype gebruikt voor exemplaren, die identiek zijn met het holotype en ook voor exemplaren, die juist niet geheel met het holotype overeen komen. Om verwarring te voorkomen kan men deze term beter niet meer gebruiken.

ICOTYPE. Verzamelnaam voor exemplaren, die niet tot de oorspronkelijke serie behoren, maar toch van belang zijn voor de kennis van de soort (bijv. topotypen).

IDEOTYPE. Een exemplaar dat door de auteur van de soort zelf is gedetermineerd, maar niet van de oorspronkelijke vindplaats (zie ook metatype).

LECTOHOLOTYPE. Zie lectotype.

LECTOTYPE. Een na de oorspronkelijke beschrijving van een soort aangewezen syntype om de plaats van het holotype in te nemen. Ook wel lectoholotype genoemd, wat eigenlijk overbodig lang is.

METATYPE. Een topotype, dat door de auteur van de soort zelf gedetermineerd is (zie ook ideotype).

MONOTYPE. Holotype, in geval er geen paratypen bestaan. Het bijvoeglijk naamwoord "monotypisch" wordt vaak gebruikt om aan te duiden dat er van een lagere categorie slechts één aanwezig is: een monotypisch genus omvat dus maar één soort, een monotypische familie maar één geslacht.

NEOTYPE. Een als zodanig aangewezen exemplaar, wanneer er geen holotype, lectotype of syntypen meer bestaan.

PARALECTOTYPE. Als uit een serie syntypen een lectotype aangewezen wordt, dan worden de overige exemplaren automatisch paralectotypen.

PARATYPE. Alle exemplaren van de oorspronkelijke serie behalve het holotype. Bepaalde exemplaren kunnen met opzet uitgesloten worden als paratypen (abnormaal ontwikkelde exemplaren, enz.).

PLESIOTYPE. Zie onder hypotype.

SYNTYPE. Alle exemplaren van de oorspronkelijke serie, wanneer er geen holotype aangewezen is.

TOPOTYPE. Een exemplaar van de typelocaliteit, d.w.z. de vindplaats van het holotype.

TYPE. Verkorte schrijfwijze van holotype.

TYPE GENUS. Typegeslacht.

TYPEGESLACHT. Het genus dat de basis vormt van een superfamilie, familie, subfamilie of tribus (eigenlijk dus het "holotype" van een familie, enz.: Helix is het typegeslacht van de Helicidae).

TYPESERIE. Het gezamenlijke materiaal waarop de beschrijving berust, dus de syntypen of holotype plus paratypen.

TYPESOORT. De soort, die de basis vormt van een (sub)genus (eigenlijk dus het "holotype" van een geslacht).

TYPE SPECIES. Typesoort.

TYPOID. In Duitsland veel gebruikte term die alle categorieën van typen omvat behalve het holotype.

Tenslotte een waarschuwing: typen hebben in het algemeen weinig of niets te maken met het begrip "typisch". Als we spreken over een typisch exemplaar van een bepaalde soort, dan wil dat zeggen, dat wij dat exemplaar min of meer als een gemiddelde voor de soort beschouwen. Aangezien het holotype een willekeurig exemplaar kan zijn, behoeft dit helemaal niet typisch te zijn. Het aantal soorten

dat gebaseerd is op afwijkende exemplaren (abnormaal groot, abnormaal klein, omgekeerd gewonden, ongewoon of zeldzaam kleurpatroon, enz.) is legio. Alleen als de auteur beschikt over grote series kan hij als holotype een exemplaar uitzoeken dat beantwoordt aan het gemiddelde beeld van de soort. In geval van unica of weinig exemplaren ligt de zaak dus geheel anders.

F.C.J. Fischer & A.C. van Bruggen